

Prebijamo obzorje ekskluzivnega naslanjanja na lastno izročilo?

Janko
Malle

Zastavljenemu vprašanju skušam izluščiti nekaj miselnih in moralnih potez, ki so značaju slovenskega človeka na Koroškem dajali pečat malodušja, hiperkompenzacije in politične mlačnosti. Izhodiščno misel navezujem na vprašanje prepoznavanja slovenske nacionalnosti in na vprašanje redifiniranja naše zgodovine na Koroškem. Pri tem izhajam iz spoznanja, da je minimalen

konsens naše narodne identitete izoblikovan v znamenju tragične narodne usode, iz katere smo si naredili simbol. Ta simbol daje poglavitne značajne poteze miselni etiki, ki z občutkom manjvrednosti zasleduje našo zavest in mitologizira vprašanja o ogroženosti in preživetju. Morda se navzven prizadevanja proti raznarodovalnim težnjam kažejo v vsej svoji emancipativni žilavosti, toda zunanji videz še ne razkriva psihične konstitucije narodne skupnosti in ljudi, ki živijo (ne glede na narodnost) v enem prostoru. Ker nimamo dovolj močnih oporišč v svojem zgodovinskem in političnem razvoju, a tistih oporišč, ki so odprla pot naši nacionalni emancipaciji nismo prepoznali, se nas je vedno bolj oprijela travma o našem neskončnem narodnem trpljenju.

Ta pogled na narodno vprašanje je tipičen za slovensko obrobje. Preplašenost, zbežanost in malovernost, značilne značajne poteze naše bitnosti, so se spojile v konservativno akcijsko simbiozo našega življenja. Prepustili smo zgodovini, da je opravila svoje, našo narodno identiteto pa smo izpostavili kriterijem oblasti in pokore. Če bi govorili v določenem zgodovinskem kontekstu, bi morali vsaj za severni rob skupnega slovenskega kulturnega prostora brez večjih pridržkov ugotoviti, da je zgodovina nacionalnemu prebujanju koroških Slovencev odmerila kratko dobo, najkrajšo v celotnem slovenskem prostoru. Slovensko narodno gibanje na Koroškem se zaradi svoje družbene, razredne in ideološke stvarnosti ni moglo uspešno braniti proti zatiranju močnejšega nasprotnika. Konservativizem se je v svoji razredni osnovi opiral na kmečko prebivalstvo kot najštevilnejšemu sloju, v ideološko-političnem pogledu pa se je povezal s Cerkvijo in avstrijsko oblastjo. Konservativna politična značilnost koroških Slovencev, ki ima svoje historične korenine v tradiciji stoletnega konservativizma in avstrijantstva, tudi kratko obdobje narodnoosvobodilnega boja ni moglo preoblikovati, saj je povojno obdobje pokazalo, da so se ponovno močno zasidrale stare usedline konservativizma v miselnem svetu koroških Slovencev. Skratka: »stebri slovenstva« so se začeli majati s propadanjem kmečke »stare pravde«, od tedaj naprej pa odtujitev kulture glavnini slovenskega prebivalstva — kmečkemu prebivalstvu — nadomešča zvestoba imaginarnim tradicijam slovenskega izročila, prefiltriranega z

duhovnim asketizmom konfesionalnih zgodbic. Travma narodnega ogrožanja je vedno znova legitimirala strah, nezaupljivost in skepsa do vsega novega. Zapirali smo se pred tujci in svetom, posledice pa občutimo v začaranem intimnem krogu, kamor še bežimo, da bi rešili še zadnje ostanke (forme) narodnega telesja.

Če smo torej tako obrnjeni navznoter in sanjamo o domači kmečki grudi, o slovenski zemlji in o slovenskih koreninah, če še vedno poveljučujemo slovensko kri, smo se vdali omalovaževanju naše usode in se sami osrečujemo z vprašljivimi, zatohlimi elementi narodnega prizorišča, z neko svojevrstno slovensko varianto »Blut und Boden« ideologije. To monokulturno ubožanje svojega lastnega duhovnega obzorja se idealno spaja z etnocentristično kulturno podobo koroške dežele. Razločnica sicer ostaja jezik, duhovno izročilo pa je podobno: zvestoba samemu sebi in svojim dozdevnim reliktom je speljala vodo na mlin ne samo koroški slovenski, temveč celotni koroški zaostalosti, zaprtosti in konservativizmu.

Ta miselna etika hitro poganja svoje korenine: poveljučujemo družinsko fiziognomijo, ker se v družbeni ne najdemo, spet se sliši glas po zasebnih nedeljskih šolah, ker se bomo narodnostno ločeni navznoter lažje gredli in varovali svoje domačinsko slovenstvo. To so sicer še trdna oporišča našega provincializma, vendar so zadnja oporišča lastnega vprašljivega izročila. To je še ostanek zgodovinske reminiscence, ki ne obuja duhovnih potenc, da smo za naša kulturna dejanja sami odgovorni. Navsezadnje smo tudi sami privolili v potujčevanje, v narodno asimilacijo in postali tujci svojemu ljudstvu.

Torej nismo razumeli 4. točke programa OF ali pa jo sploh nismo mogli razumeti, ker smo ujeti v zanke enodimenzionalnega spogledovanja na svojo bitnost, v zanke idejnega ujetništva in duhovno getiziranega tradicionalizma v slovenskem kulturnem življenju.

V tem okviru skušam odgovarjati na vprašanje, kaj je dandanes med nami skupnega slovenskega, kaj je skupno izročilo, kaj nas duhovno med seboj odtuja, na katero domovino smo bolj intimno navezani, na avstrijsko družbo ali na skupni slovenski kulturni prostor? Zavedam se pa, da je zastavljeno vprašanje izzivalno, ker bi morda le spregledali tegobe, ki jih sami zakrivimo, morda pa bi kritično prepoznavanje naše bitnosti celo zavrnilo, ker bi se zbal naše resnične identitete.

Skušam našo, s konservativnim duhom okuženo nacionalno psiho razumeti v okviru svojega soočenja s problemi našega življenjskega prostora, ki pa ni sparceliran samo na slovensko etnografijo, ampak predstavlja poseben način življenja dveh narodov v enem prostoru. Zato skušam gledati na nacionalno vprašanje koroških Slovencev v političnem kontekstu avstrijskega družbenega razvoja. Svoje misli sem strnil v nekaj tez:

1. Družbena in zgodovinska podoba Koroške je prežeta z nemško-nacionalno ideologijo, posebna etnocentristična duhovna usmeritev pripisuje deželo »nemškemu kulturnemu prostoru« in podpira ideologijo o »eni, nedeljivi Koroški«. Zato je v uradni koroški zgodovinski podobi nacizem samo nadaljevanje obrambnega boja pred »slovanskim ogrožanjem« in po tej logiki se slovenski odpor proti nacistični tiraniji prikazuje kot zahrbtnen napad na »svobodno in nedeljeno Koroško«. To je tisti fenomen prelaganja in odrivanja preteklih neprijetnih obdobj, tista

oblika ravnodušnosti do lastnih napak, tista konstrukcija obrambnih mehanizmov, ki zgodovinsko krivdo projicira v nasprotnika, da bi se izognila morebitnim dvomom o lastni identiteti. Tako se stare podobe sovražnosti vedno znova pojavljajo in utrjujejo, odločilno vplivajo na mentaliteto širokih krogov prebivalstva. Torej segajo tudi v zavest narodne skupnosti, ki ji postaja soočenje s svojo lastno preteklostjo že prehuda preizkušnja. Manjka namreč samozavesti za spoprijem s problemi in konflikti.

2. Podobe sovražnosti vodijo v konservativni družbi do ločevanja, do etnične getoizacije in do nastanka blokov, ki niso več pripravljeni sprejeti kulturne in jezikovne vloge drugega v njegovi drugačnosti in v njej videti družbeno stvarnost. Kako globoko nam etnično ločevanje tiči v glavah, odseva napredujoča izguba identitete koroških Slovencev v t. i. subkulturi, ki je sicer sorazmerno dobro organizirana, toda skrita pred javnostjo. Govorim o slovenski subkulturi zato, ker v njej vsak vedno v vsakem možnem položaju lahko govori slovensko; vendar so ti položaji zelo omejeni: za slovenščino so rezervirana samo nekatera področja, ki razvijajo lastno dinamiko brez javnosti predvsem v privatni sferi in v tradicionalni folklori naše kulturne dejavnosti. Ohranjanje te vrste kulturnega življenja narodni skupnosti ne zagotavlja prihodnosti.

3. V globino naše zavesti segajoča logika etničnega ločevanja, dveh ločenih družbeno-kulturnih stvarnosti, ki ju že a priori imamo za nasproten, grozeč in nezmožen dotikov in medsebojnega oplajanja, ne more gledati na kulturo kot na organsko zraslo celoto z vsemi specifičnimi izraznimi oblikami obeh narodov. Nasprotno: »nacionalni konsenz« diktira tudi oblast, t. i. uradna deželna kultura z intenzivnim negovanjem vprašljivih tradicij podpira stalno prisotnost napačnih, folkloristično obrabljenih domovinskih klišejev. To se ne dogaja samo zaradi komercialnih interesov turizma, ampak tudi zato, da bi se utrdil tak občutek varnosti, ki kljubuje vsakemu napredku in zožuje možnosti za kritiko obstoječih oblastnih struktur ter onemogoča aktivno spreminjanje političnih razmer in ustvarjalno usvojitve domovine. Nemškonacionalne sile si hočejo »koroško domovino« popolnoma prisvojiti, zato nastaja vtis, da je koroška kultura »nemška«. To »koroško samorazumevanje« poriva slovensko narodno skupnost v vlogo tujcev v domovini, v vlogo težavne identifikacije z odtujeno domovino. Eden od osrednjih motivov »koroškega samorazumevanja« od plebiscita, torej od tedaj, ko je nastala ideologija o »svobodni in nedeljeni Koroški«, je bilo in je do danes neke vrste sovraštvo do Slovencev, nestrpnost do vsega »drugačnega«, pa naj pride od zunaj ali od znotraj, odklanjanje vseh ideologij in miselnih tokov, ki si drznejo podvomiti o koroški enolični enotnosti.

4. Volja Slovencev do samopotrjevanja se izraža predvsem v kvantitativno bogatem družbenem življenju. Vsebina kulturnega dela se osredotoča predvsem na negovanje tradicije, pri tem pa je jezik postal prevladujoča oblika kulturne artikulacije. Reprodukcijska zgodovinsko preživelih oblik identitete, ki ne morejo posredovati emancipatoričnih in demokratičnih izkušenj, zaskrbnjuje daje pečat miselnim vzorcem kulturnih dejavnosti. Kulturna praksa narodne skupnosti, ki se izogiba konfliktov ter izključuje družbene izkušnje in etnične bivanjske pro-

bleme, ne more razviti možnosti za solidarnostne učinke in v najboljšem primeru ostane relikv nesrečne preteklosti. (Primer: šoloobvezne otroke bodo verjetno kmalu delili in ločevali po narodnostnih kriterijih, mi pa še vedno živimo v zmoti, da bomo našo narodno in kulturno identiteto s pevsko in plesno folkloro tolmačili v avstrijskem prostoru. Obenem pa tudi ne opažamo, da je krog, ki ga folkloro ngovarja, vedno manjši.) Obstaja namreč nevarnost, da bodo slovenske kulturne dejavnosti z izgubo jezika in narodnokulturne zavesti olajšale pot k vključevanju slovenske subkulture v obstoječe in uradne deželne strukture Koroške. Kot takšno jo namreč že skušajo v obliki zlaganih domovinskih, koroških in drugih folklornih večerov utržiti, podobno kot kulturno prakso večinskega naroda v deželi, samo z dodatno slovensko faseto h koroški enolončnici.

Končujem: naš narodni problem postaja naš največji moralni problem. Jezik je še ostal naš najmočnejši simbol identifikacije. Toda družbeno razvrednotenje slovenskega jezika in ohranjanje predsodkov manipulira občutek vrednosti jezika in podpira malodušje, to pa končno razdiralno vpliva na identiteto in samozavest narodne skupnosti. V tem duhu je avstrijska družba dajala ali vsiljevala koroškim Slovincem poseben značajni madež, dala jim je več svojega avstrijskega kot osrednji slovenski kulturni prostor slovenskega. Toda kljub tem protislovnim zapletom in temu kulturnopesimističnemu prikazu obstajajo možnosti, da narodna skupnost najde sama sebe in svojo identiteto. Ločitvene pregrade je možno premagovati v iskanju lastnega izročila z reflektiranim samoprikazovanjem doživetih življenjskih situacij. Z vrednotami, ki jih prepoznamo ob svojih družbenih in življenjskih izkušnjah, bomo lahko krepili samozavest in se sami odpirali medetničnim zvezam kot normalnim oblikam sodelovanja in skupnega življenja v prostoru, kjer živita dva naroda.

Poti v našo prihodnost gotovo ne vidim v izgradnji avtonomne protidružbe ali v izgradnji kakšnega slovenskega rezervata, ne v pavšalnem in nepremišljenem odklanjanju v preteklosti zraslih kulturnih oblik, čeprav so v dobršni meri pod vplivom vladajočih in uradnih struktur dežele. Bolj se bomo morali ukvarjati s tisto kulturo naše dežele, ki ima duhovno podobo Koroške v zakupu, to je s kulturo, ki teži v svet konservativizma in preživetih tradicij. S preoblikovanjem tradicionalne in današnji stvarnosti odtujene kulturne prakse bomo morali iskati v svoji deželi svoje korenine, ki prav gotovo so, če hočemo pognati nove korenine.

Tudi na tradicionalnem področju kulture obstajajo možnosti demokratičnega odpiranja, kjer lahko pot od emocionalnega doživljanja do subjektivnega spoznanja ustvari možnosti, ki posamezniku pomagajo spoznati družbena razmerja in spremeniti obstoječe življenjske razmere. Na tej podlagi se bomo lažje odprli demokratičnim in političnim tokovom avstrijske družbe, ki so sprejemljivi za naše težnje. Prav tako bomo krepili iste tokove v lastnem narodu in prispevali nekaj specifično svojega k skupnemu slovenskemu kulturnemu prostoru.